

O. Hasanboyeva, M. Inoyatova

ODOBNOMA

Umumiy oʻrta taʼlim maktablarining
1-sinfi uchun darslik

Qayta ishlangan va toʻldirilgan
sakkizinchi nashri

Oʻzbekiston Respublikasi
Xalq taʼlimi vazirligi tomonidan
tasdiqlangan

«Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi»

Davlat ilmiy nashriyoti

Toshkent — 2018

UO'T: 17=512.133(075.2)

KBT 74.200.51ya71

O-31

Taqrizchilar: **N. Komilov** — filologiya fanlari doktori, professor;
Z. Zamonov — O'zDJTU doktoranti;
Q. Xotamova — Toshkent shahar Yashnobod tumanidagi
30-maktab o'qituvchisi.

SHARTLI BELGILAR:

— o'qituvchi o'qib beradi;

— dono bobo o'g'itlari;

— toping;

— maqollarni yod oling;

— savol va topshiriqlar;

— savollar;

— topshiriqlar;

— dars tugadi.

Respublika maqsadli kitob jamg'armasi mablag'lari hisobidan chop etildi.

ISBN 978-9943-07-599-3

© O. Hasanboyeva, M. Inoyatova. 2011, 2018.

© «O'zbekiston milliy ensiklopediyasi»

Davlat ilmiy nashriyoti, 2011, 2018.

I. O‘ZBEKISTON — OZOD VA OBOD DIYOR

1. MUSTAQILLIK KUNI

O‘zbekiston 1991-yil 31-avgust kuni Mustaqillikka erishdi va O‘zbekiston Respublikasi deb e‘lon qilindi. Mustaqillik bayrami eng quvonchli bayram hisoblanadi.

Hur o'lkam

O'zbekiston — hur o'lkam,
Bag'ri to'la nur o'lkam.
Humo qushi boshingda,
Baxt porlar quyoshingda.

Mehrga kon, to'liqsan,
Otamizday ulug'san.
Sen quvonch-u faxrimiz,
Bag'ringda shod, baxtlimiz!

Dilshod Rajab

Vatan

Bizning vatanimiz — O'zbekiston.
Vatan — bizni o'rab turgan teva-
rak-olam.

O'zbekiston go'zal va serquyosh di-
yor. Davlatimiz ramzlarida ham yur-
timizning boy tabiati aks etgan.

O'zbekistonni nima uchun ser-
quyosh o'lka deb ataymiz?

1. Vatanimiz Davlat madhiyasini yod oldingizmi?
2. Vatanimiz Davlat gerbida nimalar aks etgan?
3. O'zbekistonni nima uchun ozod o'lka deb ataymiz?
4. Uyda kattalar yordamida O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i rasmini chizib, bo'yab keling.

2. BOBOLARDAN MEROS YURT

Obod o'lka

O'zbekiston kundan kunga go'zallashib bormoqda. Vatanimizda yangi, chiroyli binolar, ko'priklar qurildi. Ravon, tekis yo'llar yotqizildi. Biz vatanimiz bilan faxrlanamiz.

1. Ozod va mustaqil yurtimizda qanday yangi binolar qurildi?
2. Mahallangizdagi obodonlash-tirish ishlari haqida so'zlab bering.

Vatanga mehr onaning allasi-
dan boshlanadi.

?!

1. Biz yashayotgan yurt qanday ataladi?
2. Biz nima uchun vatanimizni sevamiz?
3. Yuqoridagi rasmlar asosida vatanimiz haqida soʻzlab bering.

3. ODOB-AXLOQ ME'YORLARINING DASTLABKI TALABLARI

Yaxshi soʻz

Gapirganda «sizlab» gapir,
«Sen», «san»lama.

Hammani ham sen oʻzingga
Teng sanama.

«Katta», «kichik» degan axir
Soʻzimiz bor.

Qarshimizda kim turibdi,
Koʻzimiz bor.

Hurmat degan gap bor elda,
Yodingda tut.

Pala-partish soʻz aytishni,
Darhol unut.

Tolib Yoʻldosh

Oʻziga boqma – soʻziga boq.

Alisher Navoiy

Sheʼrni tinglab, axloq-odob meʼ-
yorlarining dastlabki talablari
nima ekanini aytib bering.

1. Rasmlarda tasvirlangan bolalarni nima uchun mehribon, a'lochi, ozoda, ahil va odobli bolalar deymiz?
2. Buvijoningizdan odobli bola qanday bo'lishini bilib oling.

Yaxshilardan ol.

Yomon baxil bo'lar,
Yaxshi – ahil.

II. ODOB – INSON UCHUN OFTOB

4. ETIKETNING ASOSIY QOIDALARI

Ertak

Qadim zamonda bir o‘rmonda hayvonlar tinmay bir-birlari bilan urishar ekan. Shu o‘rmonda bir sher ham yashar, uni “Paxmoq axmoq” deb atashar ekan. Bir kuni o‘rmonga sehrigar laylak uchib kelibdi. U do‘kon ochib, nomini “ETIKET” qo‘yibdi. Unda sotilayotgan qizil sandiqchalarga “Chiroyli tabassumlar”, zar sandiqchalarga “Yoqimli so‘zlar”, oq sandiqchalarga “Go‘zal xulq-atvor” deb yozib qo‘yilgan ekan. Paxmoqvoy barcha sandiqchalardan sotib olibdi. Sehrli sandiqchalar uni odobli, oliyjanob qilib qo‘yibdi. Tez orada

o‘rmon hayvonlari uni “Oliyjanob sher” deb atay boshlashibdi. Oliyjanob sherni o‘rmonning podshohi qilib saylashibdi. Shunday qilib, hayvonlar ahil yashay boshlashibdi.

Rasmlarga qarab, etiketning asosiy qoidalarini aytib bering.

5. ETIKET NIMAGA O‘RGATADI?

Rasmlarga qarab, etiketga amal qilayotgan bolalarni toping.

Bol ham tildan, balo ham tildan.
Odob – kishining zeb-ziynati.

Etiketdan o'rganamiz

Avtobusda kattalarga joy bersa,
Buvisiga qo'l ko'ksida, choy bersa,
"5" o'rniga "2" baho olmasa,
Sinfida shovqin-suron solmasa,
Xulq-odobi yuz-ko'zidan bilinsa,
Etiketning o'rgatgani shu bo'lar,
Unga amal qila olgan zo'r bo'lar!

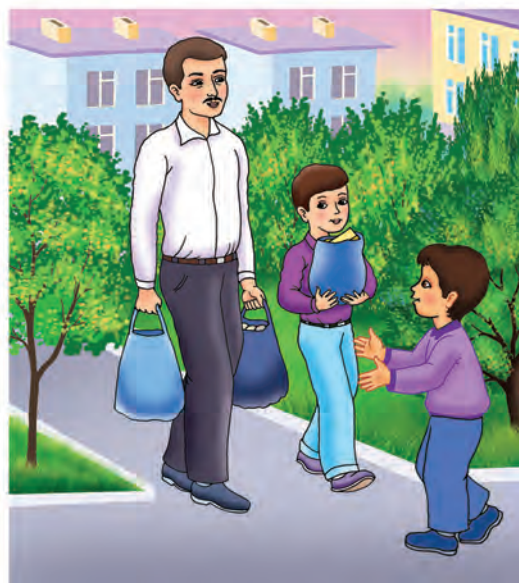
M. Egamberdi qizi

Rasmga qarab, toping-chi,
odobli bola nimalar bilan
do'stlashishi kerak ekan?

6. ETIKETNING ASOSIY TALABI

Odamlarga mehribon bo'ling.

7. YAXSHILIK VA YOMONLIK

Yomonlik qaydan kelar?

Yomonlikning asosi
Eng avval bekorchilik.
Bekorchining qilmishi
Turgan gap, beorchilik.
Bekorni ko'rgan zamon,
Tortinma, olgin qo'lga.
Boshla mehnat deyilgan
Ajoyib oydin yo'lga.
U mehnat maktabida
Yaxshilikka yo'l olar.
Bekorchilar – yomonlar
Shu yo'sinda yo'qolar.

Po'lat Mo'min

Yaxshidan bog' qolar,

Yomondan – d□□.

1. Yomonlik qayerdan paydo bo'lar ekan?
2. Yomon xususiyatlar nimalardan iboratligini aniqlab keling.

Rasmga qarab, fikr bildiring.

8. MAS'ULIYAT Jo'ja bilan Quyon

Jo'ja Quyonga: “Men mas’uliyatliman”, – deb maqtandi. Quyon undan sabzisiga qarab turishini iltimos qildi. Jo'ja sakrab o'ynab yurib, sabzini yo'qotib qo'ydi. Quyon qaytgach, Jo'jadan xafa bo'ldi. Jo'jaga: “Senga ishonib, xato qilibman, mas’uliyatsiz ekansan”, – dedi.

Mas’uliyatsizga ishonma.

1. Nima uchun Quyon Jo'jani “mas’uliyatsiz” deb atadi?
2. Siz o'quvchilik mas’uliyatini qanday tushunasiz?

9. RAHMIDILLIK VA BAG'RIKENGLIK

Rasmga qarab, xulosa chiqaring.

Rahmdil bola

Rahimjon futbol o'ynash uchun ketayotgan edi, ko'chada adashib qolgan bolakayni ko'rib qoldi. Yig'lab turgan bolaga juda rahmi keldi. Borib, bola-

ning ko‘z yoshlarini artdi, qo‘lidan tutib, o‘z uyiga olib kirdi.

Unga koptok sovg‘a qildi. So‘ng onasi bilan birga bolani uyiga eltib qo‘yishdi.

Mehr — gul, qahr — t n .

Bag‘rikenglik o‘zbek xalqiga xos eng go‘zal fazilat. Shuning uchun yurtimizda turli millat vakillari ahil va inoq yashaydilar.

Mehr xazinasini — bag‘rikenglik.

TAKRORLASH

1. O'zbekiston qachon mustaqillikka erishdi?
2. Yurtimizda amalga oshirilayotgan bunyodkorlik ishlari haqida so'zlab bering.
3. Etiketning asosiy qoidalarini sanab bering.
4. Rahmdillik, bag'rikenglik va mas'uliyat tuyg'usi nima ekanini tushuntirib bering.
5. Maqollarni to'ldiring:

Uyat yuzda bo'lar,

Mehr —

k				a
---	--	--	--	---

.

Ilon zahri — tishida,

Yomon zahri —

t					a
---	--	--	--	--	---

.

Yaxshi bilan yursang,

Yetarsan murodga.

Yomon bilan yursang,

Qolarsan

u					a
---	--	--	--	--	---

.

III. INSON VA JAMIYAT

10. SALOMLASHISH QOIDALARI

Qo'ni-qo'shni, sinfdoshlar va maktabingiz siz uchun jamiyat hisoblanadi. Jamiyatda salomlashishning ahamiyati katta.

Salomlashishning muhim qoidalari quyidagilardan iborat:

1. Kichik kattaga, yolg'iz odam ko'pchilikka salom beradi.

2. Ochiq chehra bilan, qo'lni ko'ksiga qo'yib salomlashish kerak.

3. Salomlashish vaqtida "Assalomu alaykum", "Ko'rganimdan xursandman", "Sog' bo'ling", "Kuningiz xayrli bo'lsin" kabi sehrli so'zlarni ishlatish kerak.

Oldin salom, keyin kalom.

1. Rasmlardagi holatlarni izohlab bering.
2. Ayting-chi, qanday holatlarda salom berilmaydi?

11. SALOMLASHISH ODOBI

Odobning boshi — salom

Yo‘l ustida uchragan
Kishiga bersang salom.
Alik olib avvali, so‘ngra
Der: “Rahmat, bolam”.

Salomsiz o‘tsang agar,
Sho‘rlik soqov ekan der.
Tiling bo‘lgach, albatta,
Kattalarga salom ber.

Tolib Yo‘ldosh

Qanday bolalar salomlashishni
unutadilar?

Salom bering, bir-biringizga
mehriningiz ortadi.

Hadis

Hadis — muqaddas o‘git,
nasihat.

12. OVQATLANISH QOIDALARI VA MADANIYATI

1. Ovqatlanishning qaysi qoidalarini bilasiz?
2. Rasmlardan ovqatlanish qoidalariga rioya qilinmagan holatlarni toping.

Buvijon o'g'itlari

Kechki taom payti edi. Husan taomni juda shoshilib yedi. Buni ko'rgan buvisi unga tanbeh berdi:

— Ovqatlanish madaniyatining o'z qoidalari bor. Men uchtasini aytib beraman. Odobli bola ovqatlanishdan avval va keyin qo'llarini yuvadi — bu birinchisi. Ikkinchisi — o'zidan kattalardan oldin taomga qo'l uzatmaydi. Uchinchisi — taom yeganida, qo'li bilan yerga tayanmaydi. Qolganlarini sen o'zing aytib ber-chi?!

?

1. Buvi ovqatlanishning qaysi qoidalarini aytdi?
2. Ovqatlanishning yana qanday qoidalarini bilasiz?

13. ODOBLI BOLA ELGA MANZUR

Rasmlardagi qaysi bolalarni odobli deb bilasiz?

Bola – aziz, odobi undan aziz.
Odob – kishining zeb-u
ziynati.

14. MINNATDORLIK VA JONKUYARLIK

Jonkuyar bola

Uch ona va bir qariya bozordan birga qaytishdi. Ayollarning qo'llarida yuklari bor edi. Ikki ona yo'l bo'yi o'z farzandini maqtab keldi. Birinchi ona farzandini chaqqon akrobat ekanini, ikkinchi ona o'g'lining bulbulday xushovoz ekanini aytdi. Uchinchi ona hech narsa demadi. Uyga yaqinlashganlarida farzandlari ularning qarshisidan chiqishdi. Birinchi onaning o'g'li oyog'ini osmonga ko'tarib, usta akrobatlardek qo'llari bilan yurib keldi. Ikkinchi ona-

ning o'g'li bulbulday go'zal ovozi bilan qo'shiq kuyladi. Uchinchi onaning o'g'li esa salom berib, onalarning yu-kini qo'llaridan oldi. Uchinchi ona o'g'liga rahmat aytib, yelkasiga qoqib qo'ydi. Buni ko'rgan qariya: – Men jonkuyar va maqtovgga loyiq birgina bolani ko'rdim, – dedi.

Ayting-chi, qariya qaysi bolani jonku-yar deb bildi?

Xayrli ishning xayrixohi ko'p.

1. Uchinchi o'g'ilning jonkuyarli-gini qayerdan bildingiz?
2. Biz qachon, kimga rahmat ay-tamiz?

15. UYDA VA TA'LIM MUASSASASIDA ODOB-AXLOQ QOIDALARI

Uyda:

1. Ota-onangizga mehr va hurmat bilan munosabatda bo'ling.
2. Ota-onangizga beminnat dastyor bo'ling.

?

Siz uyda qanday ishlarni bajarasiz?

Maktabda:

1. Maktabga kechikib kelmang.
2. Berilgan topshiriqlarni diqqat bilan tinglang va o'z vaqtida bajaring.
3. Savol berishdan avval qo'lingizni ko'taring. Boshqalarga xalal bermang.

Dars va tanaffus vaqtida rioya qilinadigan odob qoidalarini aytib bering.

Ustoz otangdek ulug'.

16. JAMOAT JOYLARIDA O‘ZINI TUTISH

Odobli bola jamoat joylarida o‘zini yaxshi tutadi. Injiqlik qilmaydi, odamlarga yo‘l beradi, kattalarga o‘ng qo‘lini ko‘ksiga qo‘yib salom beradi. Orasta kiyinib, chiroyli bo‘lib yuradi. Shovqin solmaydi.

Ko‘chada

Dilnoza ko‘chada buvisi bilan ketayotgan edi, bir bolaning xarxashasi xayolini bo‘ldi:

– Olib berasiz, mana shu saqichni, olib berasiz! – derdi bola.

Onasi bo‘lsa unga nimalarnidir uqtirmoqchi bo‘lardi. Lekin bola yer tepinib:

– Unda “Snickers” olib bering! – derdi.

Oyisi uyatdan nima qilarini bilmay atrofga alanglardi.

– Buvijon, – dedi Dilnoza, – anavi bola oyisini xafa qilyapti-a?

– Ha, bolajonim, bechora onasining puli yo‘qdir-da, – dedi buvisi norozi bo‘lib, boshini sarak-sarak qilarkan.

– Men hech ham bunaqa qilmayman, kattalarni uyaltirmayman-a, buvijon?

– Buving aylansin sendan, o‘zimning aqli qizimsan-da!

Internetdan

Odobni beodobdan o‘rgan.

Odob boshdan, nihol yoshdan.

Bo‘g‘inlardan so‘z hosil qilib, jamoat joylarida o‘zini qanday tutish kerakligini bilib oling.

17. XAVFLI VAZIYATLARDA TO‘G‘RI HARAKAT QILING

Maqtoov

Aziza birinchi sinfda o‘qiydi. O‘qituvchi darsda Aziza va sinfdoshlariga maktab binosini tark etish kerakligini aytdi.

Aziza o‘rnidan turib, xuddi o‘qituvchisi Muqaddas opa o‘rgatganidek, partadoshi Ahmad bilan eshik oldiga borib turdi. Sinfdoshlar shovqin-suronsiz, tartib bilan o‘ng tomondan yurib, maktab hovlisiga chiqa boshladilar.

Ammo 3-“A” sinf o‘quvchilari shunaqangi chopib chiqdilar ki, Gulnoza ismli qiz yiqilib ham tushdi. O‘rtoqlari unga yordam bermay, turtib o‘tib ketishdi.

Ular bir-birlarini turtib, shovqin bilan sport maydoniga chiqib kela boshlashdi. Buni ko‘rgan maktab rahbari: “Ukalarimizga qaranglar, qoi-

dalarga rioya qilgan holda, tezlik bilan binoni tark etdilar”, – dedi. Maktab direktori shu kuni Azizaning sinfini maqtadi.

Nargiza Ismatova

1. Maktab rahbari Azizaning sinfini nima uchun maqtadi?
2. 3-“A” sinf o‘quvchilari harakatiga baho bering.
3. Bunday vaziyatda siz qanday harakat qilasiz?
4. Xavfli vaziyatlarda bir-biringizga qanday yordam berasiz?
5. Xavfli vaziyat yuz berganida qaysi yo‘laklardan harakatlanish mumkinligini ko‘rsatuvchi xarita chizing.

TAKRORLASH

1. Jamoat joylarida qanday odob qoidalariga rioya qilish lozim?
2. Uyda va maktabda rioya qilinadigan odob qoidalarini aytib bering.
3. Ovqatlanishda nimalarga rioya qilish kerak?
4. Salomlashishda nimalarga amal qilish zarur?
5. Berilgan maqollarni to'ldiring va izohlang: "Avval salom – ...", "Yaxshi bo'lsang o'zarsan, ...", "Bola aziz, odobi ...", "Qobil farzand, jonga ...", "Yaxshi otga bir qamchi, ...".
6. Yaxshilik haqida qanday she'r va ertaklarni bilasiz?

IV. INSON SALOMATLIGI – YURT BOYLIGI

18. SHAXSIY GIGIYENA QOIDALARI

Shaxsiy gigiyena nima?

Shaxsiy gigiyena – ozodalikka rioya qilish deganidir. Shaxsiy gigiyena qoidalari quyidagilardan iborat:

1. Tishlarni ertalab va kechqurun yuvish.
2. Yuz-qo'llarni hamisha toza tutish.
3. Ovqatlanish oldidan qo'l yuvish.
4. Uyquga yotishdan avval cho'milish, tirnoqlarni vaqtida olish.
5. O'rin-ko'rpa, idish-tovoq va ro'zg'or asboblarni ozoda tutish.
6. Dastro'mol, soch tarog'i, tirnoq oladigan qaychi, tish cho'tka kabilarni ozoda tutish. Birovning dastro'moli, taroq, qaychi va tish cho'tkasini ishlatmaslik.

Tozalik – sog'lik

g				i
---	--	--	--	---

 .

Siz shaxsiy gigiyenaga qanday rioya qilasiz?

Ayting-chi, quyidagi rasmlarda tasvirlangan narsalarning qaysilari shaxsiy gigiyenada va qaysilari uy tozalash uchun ishlatiladi?

Pokliging – sog‘liging.

19. BADANTARBIYA – SOG‘LIK GAROVI

Badantarbiya qoidalari

Badantarbiyani bajarishda quyidagilarga amal qilish kerak:

1. Har kuni erta bilan belgacha toza, nam sochiq bilan artinish.

2. Mashqlarni 5–6 daqiqa davomida bajarish.

3. Badantarbiyani to‘g‘ri nafas olish mashqi bilan yakunlash.

Ertalabki badantarbiyani quyidagi rasmda ko‘rsatilgandek qilib bajaring.

Badantarbiya

Bir – joyingda to‘g‘ri tur,
Ikki – qo‘llaringni yoz.
Uch – egilish mashqlari,
To‘rt – turib sakra biroz.
Keyingi mashq – yugurish,
Eh, bu juda-juda soz!
Mashqlarda ko‘p xislat,
Tanangga berar quvvat.

M. Egamberdi qizi

Salomatlik – tuman **b** **k** .

Badantarbiyada mashqlar qan-
day ketma-ketlikda bajari-
ladi?

V. BILIM OL, HUNAR O‘RGAN

20. KITOB – BILIM CHIROG‘I

Rasmlarni qiyoslang va xulosa chiqaring.

Kitob

Men kitobman-kitobman,
Nurga to‘la oftobman.
Agar meni yirtsalar,
Biling, shunda — betobman.

Abdulla Turdiyev

Kitob o‘qish qoidalari:

- ◆ kitobni toza qo‘l bilan ushlang;
- ◆ kitobni avaylab-asrang;
- ◆ kitobni yotib, ko‘zga yaqin ushlab o‘qimang, bu salomatlik uchun zarar;
- ◆ kitobni yorug‘lik chap tomondan tushadigan joyda o‘qing. Kitobingizda hamisha xatcho‘p bo‘lsin.

“Kitobim – oftobim” mavzusida kichik matn tuzing.

Juda sevamiz uni
Xilma-xildir mazmuni.
U – barchaning ulfati,
Ba‘zan bo‘lar surati.
Qani, o‘rtoq, buni top!
Eslagan der, bu –

21. BILIM OL, HUNAR O‘RGAN

Hunarli va hunarsiz

Hunarli-yu hunarsiz qanday bo‘lar?
Bir-biriga teskari doim ular.
Bittasining qo‘lida g‘ayrati bor.
Bittasining ko‘nglida hasrati bor.
Bittasining gap-so‘zi iliq bo‘lar.

Bittasining har soʻzi sovuq boʻlar.
Hunarlini maqtashga soʻz yetishmas,
Hunarsizni yozishga til kelishmas.
Ey, bolalar, misoldir, bular sizga.
Sira-sira oʻxshamang hunarsizga.

Poʻlat Moʻmin

Hunarsiz kishi bilan doʻst boʻlma.
“Qobusnoma”dan

Hunarli kishiga xos fazilatlar
nimalardan iborat?

Ilm-u hunar mehnat va harakat
tufayli qoʻlga kiritiladi. Rizq-roʻz
kasb-hunar sababli hosil boʻ-
ladi. Hunarmand boʻlsangiz,
hurmat-eʻtiborga sazovor boʻ-
lasiz.

Hunar — h r dan zar unar.
Hunarsizga k yoʻq.

22. INSON MEHNATI BILAN SHARAFLIDIR

Ipak qurti

Ipak qurti guldan gulga qo‘nib–uchib yurgan go‘zal kapalaklarga havas qilar edi. Chunki o‘zi ular kabi ucha olmas edi-da. Lekin pilla o‘rashda mohir edi. Shuning uchun u g‘ayrat bilan pilla o‘rashda davom etardi. Nihoyat, ipak qurti pillani o‘rab bo‘lgach, qattiq uyquga ketdi.

Uyg‘onganidan so‘ng pillani yorib, tashqariga chiqdi. Shunda u go‘zal kapalakka aylandi va gulzor bo‘ylab uchib ketdi.

Xulosa: Yaxshi o‘qib, ilm egalla-sangiz, bir kuni kelib uning rohatini ko‘rasiz.

1. Qurtcha nima uchun kapalak-larga havas qilar edi?
2. Qurtchanning kapalakka ayla-nishi sababini aytib bering.
3. “Mening sevimli mashg‘ulotim” mavzusida qisqa hikoya tuzing.

G‘ayrat-shijoat — astoydil meh-nat qilish, o‘qish, dangasalikdan yiroq bo‘lishdir. Bolalar, albatta, g‘ayratli bo‘ling!

Kishining so‘ziga emas,
ishiga boq.

Bugungi ishni ertaga qo‘yma.

Gap bilan shoshma,
i bilan shosh!

23. MENING QO‘G‘IRCHOQLARIM

Qo‘g‘irchoqlar mamlakatida

Qo‘g‘irchoq teatri shaharning markazidagi katta binoda joylashgan. U yerda Aziz ko‘pgina ertaklarni tomosha qilgan. Chunki u qo‘g‘irchoq teatrini juda yaxshi ko‘radi. Yaqinda otasi Azizga qo‘l bilan o‘ynatsa bo‘ladigan Nasriddin Afandi qiyofasidagi qo‘g‘irchoqni sovg‘a qildi. Aziz “Qo‘g‘irchoqlar mamlakatida” degan ertak to‘qidi. Keyin akasi bilan birga o‘rtoqlariga tomosha qo‘yib berdi. O‘rtoqlariga ham bu o‘yin yoqib qoldi.

Qo‘g‘irchoq teatrida rioya qilindigan odob qoidalarini sanab bering.

Qo‘g‘irchoq

Erkatoyim qo‘g‘irchoq,
Sochi mayin qo‘g‘irchoq.
Sovg‘a qilib to‘yingga,
O‘lchab mitti bo‘yingga.
Tikdim jaji ko‘ylakcha,
Avalgidan bo‘lakcha.
Tovlanadi xuddi zar,
Kiysang, quvonar do‘stlar.

Ergash Yondosh

Rasmda qaysi ertak qahramonlari tasvirlangan?

KIM BO‘LSAM EKAN? (amaliy mashg‘ulot)

Muxtor: “Katta bo‘lsam, albatta, me‘mor bo‘laman. Ulkan uylar quraman”, — dedi. Munisa esa: “O‘qituvchilik barcha kasblardan yaxshiroq”, — dedi. Bahsga Ravshan aralashdi. “Eng zo‘r kasb — haydovchilik”, — dedi u. Birov tikuvchilik, birov oshpazlik, yana birov shifokorlikning eng zo‘r kasb ekanini uqtirdi. Hurmatli o‘quvchi, qani aytingchi, siz kim bo‘lishni istaysiz?

1. Bolalar nima haqida bahslashdilar?
2. Ayting-chi, siz qaysi kasbni eng yaxshi kasb deb hisoblaysiz?

Har kasbning o‘z xislati bor

Kasb-hunarli inson xor-u zorlik ko‘rmaydi. Donolar shunday o‘git beradilar: “Har kim o‘ziga xos va mos kasb-hunar tanlasa, u baxtlidir”.

1. Rasmda qaysi kasb egalari tasvirlangan?
2. O‘zingiz biladigan boshqa kasb-hunar turlarini sanab bering.
3. Kasb-hunar haqida bilgan maqollaringizni aytib bering.

Yigit kishiga
hunar oz.

VI. AJDODLAR XOTIRASI ABADIYDIR

24. XOTIRA VA QADRLASH KUNI

Tinchlik – bebaho neʼmat. Tinchlik uchun jon fido etgan qahramonlarni xotirlash burchimizdir. Qariyalar va bemorlar holidan xabar olish goʻzal fazilat hisoblanadi.

Jasorat

Gʻanining bobosi Bolgariyani fashistlardan ozod qilishda qatnashib, oyogʻidan ajralgan. U Bolgar qishlogʻida, fashistlar mina qoʻygan binodan bolalarni olib chiqqan ekan. Navbatdagi bolani qutqarayotganida, yaqin joyda mina portlabdi.

Yaralangan bobo va bola tuproq ostida qolibdi. Koʻzini ochganida tepasida ularni tuproq ostidan kavlab

olgan bolgar do'sti horg'in jilmayib turgan ekan.

– Omon qoldinglar, do'stim, endi uzoq yashaysizlar, – debdi u.

Ha, G'anining bobosi tinchlikning qadrini yaxshi biladi.

Xotira mangudir.

1. Nega qahramon ota-bobolarimiz xotirasini yodda saqlaymiz?
2. Muqaddas qadamjolar, bemorlar va qariyalar ziyorati odo-bi haqida ma'lumot to'plang.

ZIYORAT QILISH ODOBI

(amaliy mashg'ulot)

Ziyoratgohda

Xotira va qadrlash kunida Akbar sinfdoshlari bilan Zangiota ziyoratgohiga bordi. Ziyoratgohni Sohibqiron bobomiz Amir Temur qurdirgan. Unda Zangiotaning maqbaralari mavjud.

Ziyoratgohga kirish oldidan ustoz bolalardan ziyorat odobiga rioya qilishlarini iltimos qildi:

– Bolalar, ziyoratgohda meni uyaltirib qo'ymanglar. Ichkarida ohista, shovqin solmay yuringlar. Baland ovozda gapirmanglar. Ulug' ajdodlarimiz haqidagi ma'lumotlarni yaxshilab bilib olinglar.

1. Matndan ziyorat odobi haqidagi o'g'itlarni yozib oling.
2. Bemorlar va qariyalar ziyorati haqida so'zlab bering.

VII. TABIAT VA BIZ

25. TABIAT QO'YNIGA SAYOHAT ODOBI

Qoidalar

Tabiat qo'yniga sayohat chog'ida quyidagi qoidalarga rioya qiling:

1. Ozodalikni saqlang. Go'zal tabiat ko'rkini buzming.
2. Qushlar va boshqa jonivorlarga tosh otib, ozor bermang.
3. Zilol suvni toza saqlang, unga turli chiqindilarni tashlamang.
4. Daraxtlarni sindirmang.

Suvni ich, chashmani bulg'ama.

Yerga qarasang – bog' bo'lur,
Ko'ngil ochilib, chog' bo'lur.

Yerni tepma, joni bor,
Urib turgan qoni bor.

Rasmlardan hayvonlar nomining bosh harflarini topsangiz, “Qizil kitob”ga kiritilgan jonivor nomini bilib olasiz.

Tabiatni asrang! *(hayotiy ertak)*

Olimjon daraxt, o‘simlik va hayvonlar bilan bermalol so‘zlashadi. Uning o‘rtoqlari juda ko‘p, lekin ba‘zi o‘rtoqlari biroz quloqsizroq. Olimjon o‘rtoqlarini tog‘ yonbag‘riga sayohatga olib bordi. Ular soy bo‘yida miriqib dam olishdi. Lekin, afsuski, Olimjonning quloqsiz o‘rtoqlari tabiatga ozor berishdi. Shunda shildirab oqayotgan Jilg‘a Olimjonning oldiga kelib arz qildi:

— Olimjon, o‘rtog‘ingga ayt, nega menga chiqindi tashlaydi? Axir men sizlarga juda kerakman-ku!

— O‘rtog‘ingga ayt, shoxlarimni sindirib ozor bermasin, jonim og‘riydi,
— dedi O‘rik daraxti.

— O‘rtog‘ingni qaytar, polaponlarimni urib tushirmoqchi, — zorlandi Qushcha.

Bu gaplarni eshitib, Olimjon rosa xafa bo‘ldi. Quloqsiz o‘rtoqlariga ularning arz-u dodlarini yetkazdi. Ular o‘z qilmishlaridan uyalib, Jilg‘a, O‘rik daraxti va Qushchadan kechirim so‘rashdi.

?! Ertakdan xulosa chiqaring. Tabiat qo‘ynida dam olish odobi nimalardan iborat ekan?

26. JONIVORLARGA G'AMXO'RLIK — EZGU FAZILAT

Chumchuq

Tal'at Boboxonni ko'rdi-yu, qovog'i solindi. Uning qo'lida oyog'iga ip bog'langan kichkina chumchuq bor edi. Tal'at chumchuqni qo'yib yuborishini so'rab, Boboxonga yalinib o'tirmadi. Chunki Boboxon juda o'jar bola edi.

— Boboxon, chumchuqni qayerdan olding? — deb so'radi Tal'at.

— Bug'doyzordan, chigirtka tutganimda do'ppim bilan urib yiqitdim.

— Mana bo'yoq qalam. Shunga alishmaysanmi?

— Fi-i! Tirik chumchuqni bitta qalamgami? Boshqa narsang yo'qmi?

— Agar xo'p desang, mana bu o'chirg'ichimni ham beraman.

Boboxon chumchuqni berdi. Keyin qiziqsinib:

— Buni alishvolib, nima qilasan? — dedi.

— Hozir bilasan nima qilishimni.

Tal'at chumchuqning oyog'idan avaylab ipni yechdi. Yuragi duk-duk urayotgan bechora qushchani bir-ikki siladi-da, keyin birdan osmonga qo'yib yubordi: «Bor, uchaver!»

Boboxon goh qo'lidagi o'chirg'ich bilan qalamga, goh uchib ketayotgan chumchuqqa, goh kulimsirab turgan o'rtog'i Tal'atga javdirab, nima qilishini bilmay, hang-mang bo'lib qoldi.

O'. Usmonov

?

1. Rasmda nimalar tasvirlangan?
2. Siz jonivorlarga qanday g'amxo'rlik qilasiz?

27. TABIAT NE'MATLARINI TEJASH

Tabiat ne'matlari

Tabiat o'z bag'ridan bizga joy beribgina qolmay, o'z ne'matlari orqali hayotimizni farovon, uylarimizni chirog'on qilmoqda. Hatto taomimiz ham uning ko'magida tayyorlanadi. Qanday qilib deysizmi? Albatta, elektr quvvati va tabiiy gaz yordamida. Suvdan quvvat oladigan gidroelektr stansiyalar (GES) uylarimizni yoritadi, ulkan korxonalar, televizor, radio, muzlatkich, kompyuter, qo'l telefoni – barcha-barchasi u tufayli ishlaydi.

Yer yuzining asosiy qismi suvdan iborat bo'lsa-da, ichimlik suvi juda ozligini bilasizmi? Agar ichimlik suvini toza saqlamasak, bor-yo'g'i 10 yil o'tgach, yer yuzining yarim aholisi suvsiz qoladi.

Suv qatراسi – dur qatراسi.

1. Suv, gaz, elektr quvvati insonga qanday foyda keltiradi?
2. Nima uchun toza suvni tejash lozim?

1. Rasmlardagi holatlarga baho bering.
2. Siz suvni asrab-avaylashga qanday hissa qo'shasiz?

Suvsiz hayot bo'lmas,
mehnatsiz – rohat.

NAZORAT ISHI

1. Maqolni to'ldiring:
Ona yurtning — ... beshiging.
a) metin;
b) chiroyli;
d) oltin.
2. Maqolni to'ldiring:
O'zga yurtning gulidan,
O'z yurtningning ... yaxshi.
a) cho'li;
b) tikani;
d) maydoni.
3. Maqolni to'ldiring:
Serjanjal uyda ... yo'q.
a) rohat;
b) ovqat;
d) baraka.
4. Shifokor davolay olmaydigan ka-
sallik —
a) bosh og'rig'i;
b) kashandalik;
d) manmanlik.

5. Quyidagi rasm va she'r asosida
"Ona Vatan bag'rida" mavzusida
kichik matn tuzing.

Yashna, Vatan!

Ey, aziz Vatan —
Jonajonimiz,
Sen bizning shodlik,
Gulistonimiz.
Bizga mehribon,
Sevimli ona,
Berding bizga ilm,
Kitob, darsxona.

Zafar Diyor

MUNDARIJA

I. O‘ZBEKISTON — OZOD VA OBOD DIYOR

1. MUSTAQILLIK KUNI	3
2. BOBOLARDAN MEROS YURT	6
3. ODOB-AXLOQ ME‘YORLARINING DASTLABKI TALABLARI.....	8

II. ODOB — INSON UCHUN OFTOB

4. ETIKETNING ASOSIY QOIDALARI	10
5. ETIKET NIMAGA O‘RGATADI	12
6. ETIKETNING ASOSIY TALABI	14
7. YAXSHILIK VA YOMONLIK.....	15
8. MAS‘ULIYAT	17
9. RAHMDILLIK VA BAG‘RIKENGLIK	18
TAKRORLASH	20

III. INSON VA JAMIYAT

10. SALOMLASHISH QOIDALARI	21
11. SALOMLASHISH ODOBI.....	23
12. OVQATLANISH QOIDALARI VA MADANIYATI	24
13. ODOBLI BOLA ELGA MANZUR	26
14. MINNATDORLIK VA JONKUYARLIK	27
15. UYDA VA TA‘LIM MUASSASASIDA ODOB-AXLOQ QOIDALARI	29
16. JAMOAT JOYLARIDA O‘ZINI TUTISH	31

17. XAVFLI VAZIYATLARDA TO‘G‘RI HARAKAT QILING	33
TAKRORLASH	35

IV. INSON SALOMATLIGI – YURT BOYLIGI

18. SHAXSIY GIGIYENA QOIDALARI	36
19. BADANTARBIYA – SOG‘LIK GAROVI	38

V. BILIM OL, HUNAR O‘RGAN

20. KITOB – BILIM CHIROG‘I	40
21. BILIM OL, HUNAR O‘RGAN	42
22. INSON MEHNATI BILAN SHARAFLIDIR	44
23. MENING QO‘G‘IRCHOQLARIM	46
KIM BO‘LSAM EKAN? (amaliy mashg‘ulot)	48

VI. AJDODLAR XOTIRASI ABADIYDIR

24. XOTIRA VA QADRLASH KUNI	50
ZIYORAT QILISH ODOBI (amaliy mashg‘ulot).....	52

VII. TABIAT VA BIZ

25. TABIAT QO‘YNIGA SAYOHAT ODOBI	53
26. JONIVORLARGA G‘AMXO‘RLIK — EZGU FAZILAT	56
27. TABIAT NE‘MATLARINI TEJASH	58
28. NAZORAT ISHI	60

O-31 **Hasanboyeva, Oysha**
Odobnoma: Umumiy oʻrta taʼlim maktablarining 1-sinfi uchun darslik / O. Hasanboyeva, M. Inoyatova. — Sakkizinchi nashr — T.: «Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti, 2018. — 64 b.

ISBN 978-9943-07-599-3

UOʻT: 17=512.133(075.2)
KBT 74.200.51ya71

Oʻquv nashri

Oysha Hasanboyeva
Muhayyo Inoyatova

ODOBNOMA

**1-sinf uchun
darslik**

Sakkizinchi nashr

«Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi»
Davlat ilmiy nashriyoti
Toshkent — 2018

Muharrir	Iroda Solihova
Badiiy muharrir	Asqar Yoqubjonov
Rassom	Baxtiyor Muhamedov
Dizayner	Umid Sapayev

Nashriyot litsenziyasi AI № 160, 14.08.2009-y.

02.04.2018-y.da bosishga ruxsat etildi. Bichimi 70 x 90^{1/16}.
Kegli 18. Ofset usulida bosildi. Shartli bosma tabogʻi 4,68. Nashr hisob tabogʻi 3,67.
Adadi 514 274 nusxa. 93-sonli shartnoma. 18–151-sonli buyurtma.

«Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti
Toshkent — 100011, Navoiy koʻchasi, 30-uy.

Oʻzbekiston Matbuot va axborot agentligining «Oʻzbekiston» nashriyot-matbaa ijodiy uyida bosildi. Toshkent — 100011, Navoiy koʻchasi, 30.